

Sant Josepmaria Escrivà i Andorra

per Jaume Aurell

Juliol de 1936. En començar la guerra civil espanyola, Sant Josepmaria es trobava a Madrid. Era llavors un jove sacerdot de 34 anys, que durant els darrers nou anys havia desenvolupat una intensa tasca pastoral a la capital, sobretot entre nens, joves i malalts i entre els mateixos sacerdots; era, per tant, ben conegut a la ciutat.

A causa de la persecució religiosa desfermada des del començament de la guerra, havia hagut de cercar refugis a on protegir-se mínimament. En un primer moment, acudí a l'empar d'amics i familiars. A partir de l'octubre, s'internà al sanatori psiquiàtric que dirigia un amic seu de Logronyo, ciutat a la qual residí entre 1915 i 1920. Allà s'hi refugiaria fins el març de 1937, quan es traslladà a la Legació d'Hondures, on romangué fins el 31 d'agost del mateix any.

Havia passat més d'un any –des de juliol del 36 a agost del 37– entre refugi i refugi. Aquells mesos havien estat assassinats alguns mossens coneguts seus, i ell mateix havia estat a punt de ser abatut. La situació havia esdevingut insostenible i se li feia molt difícil establir uns mínims contactes entre tots aquells que, en esclatar la guerra, eren ja membres de l'Opus Dei. Les gestions fetes a través dels conductes diplomàtics havien fracassat. Llavors, després de meditar-ho amb calma, va decidir acudir a una solució no exempta de perills: emprendre la fugida a la zona dominada pels nacionals a través dels Pirineus.

Quan deixà definitivament la Legació d'Hondures, el setembre de 1937, el Govern de la República havia recuperat el control de l'ordre públic i hi havia una certa normalitat als carrers –la normalitat que es pot assolir en temps de guerra–. Però la pràctica religiosa seguia prohibida i l'exercici sacerdotal proscrit. Aquells dies, d'altra banda, li va arribar la notícia de què dos vells amics seus, Ginés Albareda i Mn. Pascual Galindo, havien arribat a França a través d'una organització que operava a Barcelona.

Andorra va aparèixer, aleshores, com un punt d'arribada en l'horitzó de Sant Josepmaria. El 8 d'octubre de 1937 sortí cap a Barcelona, acompanyat per Juan Jiménez Vargas, metge i futur catedràtic de Fisiologia a la Universitat de Barcelona, José María Albareda, científic que arribaria a ser secretari del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Tomás Alvira i Manuel Sainz de los Terreros. A Barcelona se'ls uniren Pedro Casciaro, Francisco Botella i Miguel Fisac. Aquest era el grup que sortí vers Peramola, des de Barcelona, el 19 de novembre de 1937.

Una cosa feia patir força a Sant Josepmaria: restaven a Madrid la seva mare, els seus germans i alguns membres de l'Obra, com Isidoro Zorzano –que

fruïa d'una certa llibertat de moviments per la seva condició de ciutadà argentí– i Álvaro del Portillo, que el 1975 li succeiria com a Prelat de l'Opus Dei.

En els catorze dies que transcorregueren entre el 19 de novembre, data de la sortida de Barcelona, i el 2 de desembre, data de l'arribada a Andorra, es succeïren unes jornades molt dramàtiques, tant per a Sant Josepmaria com per a tots els que l'acompanyaven. La travessa dels Pirineus havia estat un procediment utilitzat com a recurs últim per aquells que, per diverses circumstàncies, havien hagut de fugir de la zona dominada pel govern republicà.

El patiment de Sant Josepmaria va ser, evidentment, de caràcter físic. Però, des de les primeres jornades de la travessa, també va patir molt interiorment, perquè li assaltaven seriosos dubtes sobre la conveniència de la seva actuació. D'una banda, a la denominada “zona nacional” tindria la llibertat de moviments necessària per treure endavant la raó del seu viure, l'Opus Dei. Però, d'altra banda, deixava a Madrid a la seva mare i els seus germans, així com a alguns membres de l'Obra.

Els dubtes creixien i creixien, però es van esvaïr d'una manera absoluta, després de l'anguniosa nit del 22 de novembre, en trobar de matinada, en la devastada església de la parròquia de Sant Esteve de Pallerols, una rosa de fusta daurada intacta. Era una rosa que probablement havia adornat una imatge de la Mare de Déu que havia estat cremada, com tots els altres objectes dels retaules, i que per Sant Josepmaria constituïa la prova de què havia de seguir endavant la seva odissea pels Pirineus, costés el que costés. Aquella rosa es conserva avui dia a l'església prelatícia de l'Opus Dei, a Roma.

Superades les proves interiors, quedaven les proves exteriors: la travessa era molt arriscada. Recents investigacions, centrades en l'anàlisi d'aquesta mena d'expedicions durant la guerra civil, han demostrat que moltes d'elles no arribaven a bon port.

Entre el 21 i el 27 de novembre el grup s'allotjà a una cabana propera a Pallerols. Els guies de les expedicions solien concentrar els expedicionaris durant uns dies, abans d'emprendre la caminada definitiva, per tal d'establir el millor moment per dur-la a terme. Sant Josepmaria va aprofitar aquells dies per conèixer alguns mossens de la zona: Mn. Joan Porta Perucho, regent de Pallerols, Mn. Josep Lozano i Eritjà, rector de Peramola, que vivia amagat amb el seu germà Joaquim, i Mn. Nicolau Auger Ortodó, arxipreste de Pons. L'historiador Jesús Castells Serra, en el seu *Martirologi de l'Església d'Urgell (1936-1939)* (La Seu d'Urgell, 1975), dóna algunes notícies d'aquests mossens.

Els cinc dies més durs foren del 27 de novembre al 2 de desembre, durant els quals el grup va fer la travessa dels aproximadament 70 kilòmetres que separen Pallerols de la frontera d'Andorra. En el seu recorregut, passaren per El Corb, la Ribalera, la muntanya d'Aubens, la muntanya de Santa Fe, el riu Arabell i l'encreuament del riu Civis fins la frontera amb Andorra, en creuar l'Argolell.

És fàcil imaginar-se l'emoció que va suposar per al grup l'arribada a Andorra, que sempre restaria en la ment de Sant Josepmaria com un lloc d'acollida i serenitat. En traspasar la frontera, totes les tensions dels dies passats van remetre. Segons apareix en alguns testimonis dels expedicionaris, el passatge andorrà els hi va semblar meravellós i serè. Fins aleshores, el paisatge només els havia mostrat el seu vessant més ferèstec i ells l'havien assimilat als patiments propis de la fugida i a les gèlides caminades nocturnes. Ara, tot i que el fred i el cansament persistien, el podien assaborir amb tota la calma que es precisa per fruit de la bellesa de les valls pirenenques d'Andorra.

La sensació de serenor i de pau va créixer quan sentiren, per primer cop després de més d'un any, les campanes d'una església. Era un so familiar i entranyable, que havia desaparegut de les seves sensacions; una d'aquelles sensacions tan pròpies, que hom només s'adona del bé que li fan quan les troba a faltar. Eren les campanes de Sant Julià de Lòria. En arribar a l'església, la missa havia acabat i ja estava tancada.

De seguida, van anar a prendre alguna cosa de menjar, perquè venien defallits. Els testimonis també són ben precisos en aquest sentit, tot detallant els aliments que van pendre: café amb llet, pa blanc i formatge. Tot plegat ens deixa intuir l'estat deplorable en que es trobaven, després de les dues duríssimes setmanes passades. Durant l'àpat, van fer memòria dels que havien restat a Madrid.

Visitaren llavors el rector de Sant Julià, Mn. Jaume Argelagós Alsina, sacerdot que llavors tenia 33 anys. Ell va ser una de les primeres persones que els va tractar amb afecte en aquells moments tan durs, cosa que Sant Josepmaria sempre va agrair. Els va obrir l'església perquè poguessin fer la visita al Santíssim Sagrament. Ja ben entrada la nit, a les onze, sortiren en cotxe cap a Andorra i Les Escaldes.

Els va sorprendre llavors una imponent nevada que els va retenir ben bé una setmana a Andorra. Allò que havia de ser una estada d'unes hores es va allargar durant uns dies, circumstància que, d'una banda, va permetre la recuperació de les malmeses energies dels components del grup, i, d'altra, va provocar que Andorra quedés definitivament impresa en la memòria de Sant Josepmaria com el lloc de l'inici d'una nova etapa en la seva vida i, per tant, en la de l'Opus Dei.

Durant aquells vuit dies, del 2 al 10 de desembre de 1937, van poder conèixer de primera mà l'afable acolliment dels andorrans, així com el tarannà d'un país gairebé mil·lenari. Una bona part de la responsabilitat d'aquest càlid acolliment la va tenir Mn. Lluís Pujol Tubau, que era aleshores l'ecònom d'Andorra. Ell va facilitar les coses perquè Sant Josepmaria pogués celebrar la seva primera missa en terres andorranes, a la petita església de Les Escaldes, atesa per Mn.

Guillem Adellach Andorrà. És fàcil també imaginar-se l'emoció del jove sacerdot en celebrar la missa, després de tant de temps, fora de perill.

Sant Josepmaria era un home agraït. Una bona mostra d'això és que una de les primeres gestions que va voler fer en arribar a Andorra va ser enviar una postal al cònsul d'Hondures, que l'havia acollit a Madrid en aquells mesos tan difícils. Conservem el text de la postal, escrit en llenguatge figurat per tal d'eludir la censura:

«Escaldes (Andorra), 2-Dic.-937. Mi estimadísimo amigo: antes de volver al Pacífico, donde veré a José Luis, he querido visitar este simpático Principado de Andorra, ya que, por la situación de España, no me atrevo a llegar hasta Madrid. Mañana saldré, con mi hermano Ricardo y el resto de la familia, para S. Juan de Luz. Póngame a los pies de Mila y Consuelito. Le abraza, Josemaría». (José Luis era el gendre del cònsul).

Durant els dies de la seva estada a Andorra, van allotjar-se a l'Hotel Palacín de Les Escaldes. Al vespre del primer dia estaven tan cansats que, després de sopar, es van adormir tan ràpid que, segons consta en un testimoni, alguns no es van treure ni les sabates.

Durant aquells dies, Mn. Lluís Pujol va dedicar generosament el seu temps a Sant Josepmaria i els seus acompanyants. Anys després, tots recordaven agraïts les tertúlies que tenien amb ell després dels àpats. Segons els testimonis, Mn. Lluís els va explicar els valors i els costums d'Andorra i dels andorrans. Ell va ser també qui va acompanyar el grup a visitar els benedictins de l'abadia de Montserrat, que estaven refugiats al col·legi Meritxell. El redactor del diari va consignar que la visita els havia reconfortat i que els monjos van ser molt amables amb ells.

Aquells dies, Sant Josepmaria va dir missa a diversos llocs: a l'església de Les Escaldes, a la capella del col·legi Maritxell i, el dia de la Immaculada, al convent de la Sagrada Família (justament aquell era el dia en què les monges renovaven els seus vots).

La fatiga i la tensió acumulades durant els dies de travessa van anar remitent durant aquella setmana, deixant pas en l'ànima de Sant Josepmaria a una certa impaciència per reprendre la marxa. Alguns membres del grup, però, definiren anys després aquells dies passats a Andorra com a *providencials*, en referència a l'oportunitat que tingueren llavors de recuperar les seves forces abans de seguir endavant, enmig de l'excel·lent acollida que van rebre per part dels andorrans, en aquells temps, cal no oblidar-ho, tan difícils.

El 10 de desembre van decidir continuar el seu viatge. Es van aixecar de matinada, a dos quarts de set van tenir la missa a l'església de Les Escaldes i van prendre un autobús a les vuit. La neu era encara abundant i, enmig del port d'Envalira, a l'alçada de Soldeu, van haver de seguir a peu fins a Pas de la Casa,

perquè l'autobús no va poder continuar. El dia era lluminós i seré, però s'esfonsaven en la neu, que encara estava molt tova. La caminada va ser dura, però ben diferent d'aquelles de dies anteriors, perquè ara s'albirava ben a prop el final del camí i havia desaparegut la por de ser capturats. La fita següent seria el santuari de Lourdes, a on Sant Josepmaria va voler fer una breu aturada per agrair a la Mare de Déu el fet que tot hagués sortit bé.

*

Després d'aquesta primera estada, a Sant Josepmaria sempre li va quedar al cor el desig de tornar a aquestes terres. I així, entre l'abril i el maig de 1943, tornà a viatjar a Andorra, passant per Lleida i Balaguer, dos llocs que també estan estretament lligats a la seva biografia. L'acompanyaren els seus germans Carmen i Santiago, Monsenyor Casimiro Morcillo, bisbe auxiliar de Madrid, i dos joves membres de l'Obra, Álvaro del Portillo i Ricardo Fernández Vallespín.

El motiu del viatge va ser l'entronització com a co-príncep d'Andorra del bisbe de La Seu d'Urgell, Monsenyor Ramón Iglesias Navarri, a qui Sant Josepmaria havia tractat a Madrid durant els anys trenta. Setmanes abans, a Saragossa, durant la recepció prèvia a la consagració del nou bisbe, Mn. Lluís Pujol va saludar Mons. Iglesias i aquest li va dir que Sant Josepmaria li havia parlat molt bé d'ell. Mn. Lluís recordaria aquest detall com una mostra més de la lleialtat, l'agraïment i el profund sentit de l'amistat de Sant Josepmaria.

L'u de maig de 1943, per tant, Sant Josepmaria va tenir l'alegria de tornar a les terres andorranes, per a assistir a la presa de possessió del bisbe d'Urgell com a co-príncep d'Andorra.

*

El 2 de setembre de 1975, Mn. Lluís va acabar el seu testimoni sobre el fundador de l'Opus Dei, a Santa Coloma, amb les següents paraules: "En anar-se'n Mn. Josepmaria a Roma, vaig deixar d'escriure'l, pensant que prou en tindria en tirar endavant l'Opus Dei i que estaria enfeinat en afers més importants que contestar les felicitacions d'un mossèn d'un poble perdut al Pirineu. Ara m'en penedeixo de no haver continuat la correspondència, i això que em va insistir algun cop en Josep Maria Albareda (...). Els membres de l'Obra que jo he conegut m'han tractat sempre amb molta afabilitat; i em sembla que això és una prolongació de l'esperit que Sant Josepmaria ha sabut transmetre als seus fills. Així, en Josep Maria Albareda, cada cop que venia a Andorra, no deixava de visitar-me, igual que en Juan Jiménez Vargas, que m'envia fins i tot tot el que publica sobre aquestes coses de Medicina, i després els altres membres de l'Obra que he anat coneixent, Mn. Odón Moles, el Dr. Enric Moliné, etc.".

*